

Türkiye'nin Büyük Çatısı: "Mezkûr Meçhul Mesele"

Akşam Yemeği

(Ekopolitik 16 Kasım Mezkur Meçhul Mesele Çalıştayı'nın katılımcılarının onuruna verilen akşam yemeğine Sayın İçişleri Bakanımız Beşir Atalay iştirak ettiler.)

Gülten Kışanak: Aslında bu tip toplantılarda politik kimliklerimiz, arka plan referanslarımızın ötesinde, insan kimliğimiz üzerinden konuşursak, birbirimizi anlamanın daha kolay olacağını bir kez daha gördüm. Toplantıdan sonra da zaten, hocamıza şunu söyledim: Politikacılarla ilgili söylediğiniz hiçbir şeyi üzerime alınmadım. Çünkü burada ben bir politikacı olarak değil, bir insan ve bir kadın olarak konuşmayı tercih ettim. Buna özen gösterdim. Bunun anlaşılabilir için önemli olduğunu düşünüyorum. Çünkü sonuçta yaşadığımız sorun ve çözmek zorunda olduğumuz konu, çok kapsamlı, içinde acıların da olduğu, dramların da olduğu, insanların yaşadığı öykülerin, acı öykülerin de olduğu bir sorun. Burada duyguyu işin içinden çıkartır, sadece reel, politik argümanlarla çözüm üretmeye çalışırsak birbirimizi anlamamız belki daha zor olabilir. Onun için birbirimizi biraz daha insan varlığımız ve insan varlığımızdan kaynaklı özelliklerimizle birlikte tanımaya ve anlamaya çalışmanın önemli olduğunu gördüm. Tabii ki şu şeyi ayrıca gördüm, kendi adıma söyleyeyim. Hepimizin bir acelesi var. Biraz acelemiz var. Ama bence bu konunun o kadar aceleye getirilebilecek bir konu olmadığını da arz ediyorum. Ve öyle düşünüyorum.

Acelemizin olduğunu şuradan çıkardım. Hemen politik çözüm önerimizle konuyu tartışmak istiyoruz. Bu belki de tartışmalarda yol almamızı güçleştiren bir konudur. Bütün bunları hani politik anlamda söylemiyorum. Çünkü politikanın konusu budur. O, gerçeklik değil de olabilirlik üzerinden bir şey üretmeye çalışır. Bunun ötesinde bir şeyden bahsetmeye çalışıyorum, hani politik olma adına değil, bu yaklaşım farklılıklarımızı ortaya koymak. Anlaşılabilir olmak, kendini anlatabilmek, ifade ettiğin kadar anlaşılacak, bunlar önemli. Bu konuda bugün az da olsa yol kat ettiğimizi düşünüyorum.

Haşim Haşimi: Şimdi sivil toplum kurumları devletin bir organı değil. Dolayısıyla bir sivil toplum kurumunun herhangi bir sorunla ilgili ortaya koyacağı tespit o sorunla ilgili tabu bile olsa, bütün yönleriyle konuşabilmek gerekir. O zaman anlamlı olur. Yoksa bunun tesir grubunda devletin bir organı gibi nitelendirilir. Tabii kurumun kendisiyle ilgili bu eleştirimi ortaya koymuyorum. Şahsen, bugün bu toplantıda, bu konferansta açıkçası ben umduğumu bulamadım. En azından bu meseleyi bütün yönleriyle, çok açık bir şekilde ortaya koyabilmeliydik. Benim gördüğüm, benim anladığım bugünkü konferansta biz, bizler

istediğimiz ölçüde düşüncemizi ortaya koyamadık. Hatta şunu söyleyebilirim: Bu sivil konferansta görüşlerimiz, düşüncelerimiz hem siyasetin, hem devletin gerisinde kaldı.

Halit Yalçın: Benim adım Halit Yalçın. Biraz önce de kendimi tanıttım. Hakkâriliyim ben. Şimdi Sayın Bakanım da buradayken, aslında birkaç şey daha söylemek istiyorum. Çünkü biraz önce Haşim Haşimi'nin de söylediği gibi, çok fazla konuşabilme, çok fazla hikayemizi anlatabilme şansımız yoktu. Ben imam olan, otuz beş yıllık hayatını imamlıkla geçirmiş bir insanın oğluyum. İmam Hatip Lisesi'nde okudum. İmam Hatip Lisesi'ni bitirdiğim, 1986 yılında bölgede çatışmalar çok şiddetlenmişti. Bu şiddetlenmiş ortamın içerisinde iki yoldan birisini seçmek zorundaydınız; ya devletin ajanı olacaktınız ya da PKK'nın militanı olacaktınız. Bunun dışında herhangi bir tür yaşama şansınız yok. Ben İslami duygularımdan kaynaklı olarak ne PKK'nın militanı olmayı seçtim ne de kendi gururuma yedirerek devletin ajanı oldum. Mecburen kalktım, 88 yılında İstanbul'a geldim.

İstanbul'da birçoğunuzun bildiği gibi Birleşik Dağıtım diye bir yayınevi vardı. Daha önce yazılardan tanıdığım Ali Bulaç Bey'le, Osman Bostan Bey'le ve diğer arkadaşlarla orada görüştim. Osman Bostan bana dedi ki: 'Sen ne yapmak istiyorsun?' Ben dedim ki: Avrupa'ya gitmek, istiyorum. Dedi ki: Hayır, sen burada çalış. Burada kal. Herhangi bir yere gitmene gerek yok. 'İyi' dedim. 88, 89, 90'lı yıllarda 88'in sonları ile 91 yılları arasında orada çalıştım. Namazlı, niyazlı herhangi bir İmam Hatipli idim. Ancak oradaki arkadaşlar sürekli olarak beni aşağılıyorlardı. Bana Kürtçü diyorlardı. Oysa ben Kürtçü filan değildim. Ben düpedüz bir Kürt idim. Yani başka hiçbir şey değildim. Kürt olmanın ötesinde herhangi bir şey değildim. Ve nihayet Kürtler o zaman kendi aralarında tartışıyor. Herkes memleketine geri dönmek istiyordu. Ben de memleketime geri gittim. 91 yılının Ağustos ayında Hakkari'ye gittim. Vahap adında, yani Türkçe ismi ülke olan bir kitabevi kurdum. Yapabileceğim en iyi şeyin İnsan Hakları Derneği'nde o gün başlayan köy, köy yakmaları, köy boşaltmaların çetelesini tutmak ve oradaki insanlara yardım etmek ve Özgür Gündem gazetesine muhabirlik yapmak olduğuna kanaat getirdim. Tam bir sene çalıştım. Bu faaliyetler neticesinde 1992 yılında Ağustos ayının yedinci gününde beni tutukladılar. Yaklaşık olarak, on ay hapisnede geçirdikten sonra dışarı çıktım. Yapmam gereken şeyin dağa gitmek olduğuna inanıyordum. Yani mutlaka dağa çıkmalıydım. Ama öbür yandan rahmetli Turgut Özal'ın yaptığı çalışmalar, çabalar barış çabaları beni çok heyecanlandırıyordu. Dağa gitmenin çok, bir çıkar yol olmadığını, dağda mutlaka öleceğime, Türk kardeşlerimden öldürdüğüm insanların benim dilimi, kültürümü geri getirmeyeceğini düşündüm. Peki, ne yapabilirdim? En iyisi kalkayım, evleneyim dedim. Ve o sırada bir tane Hakkari'nin tanınmış ailelerinden birisinin kızıyla nişanlandım. Nişanlandıktan tam bir hafta sonra ama ısrarla söylüyorum, tam bir hafta sonra devlet beni tekrar tutukladı. Ve cezaevine girdim. Tam dokuz sene sonra ancak çıkabildim. Ve düğünüm yarıda kaldı.

Bu süre içerisinde cezaevlerinde insanın aklına gelebilecek her tür aşağılamaların yanı sıra, sıkıntının yanı sıra birde politik, militan bir PKK'lı olmadığım için oradaki Kürt devrimcilerden de sürekli işte Kürt aydınları kaçkındır. Kürt aydınları savaş düşmanıdır. İşte Kürtler şöyledir böyledir tarzı şeyler duyuyordum. Netice itibariyle birazda burada tanıdıklarımız vasıtasıyla, onların gönderdiği kitaplarla kendimi avutarak on yılımı yani dokuz yılımı bitirdim. Dokuz yılımı bitirdikten sonra memleketime geri gittim. Ve orada beni bekleyen nişanlımla evlendim. Sonra, nişanlımla evlendikten sonra yapabileceğim en anlamlı şeyin, babamın da tavsiyesiyle askere gitmek olduğuna karar verdim. Ve kalktım, askere gittim. Askerliğimi Laleli Lank Taburu'nda yaptım. Çok sıkıntılı bir süreçte yaptıktan sonra, geri geldim. Ve orada Ak Parti iktidarının, yani yeni hükümetin Kürt meselesine diğer hükümetlerden daha ılımlı olduğunu gördükten sonra, burada kalmayı, barış için bir çaba sarf

edebileceğimi düşündüm. Kendi ekmeğimi kazanmaya çalışıyorum. Şu anda bölgede, elimden geldikçe memleketimden kopmamak koşuluyla, Kürt Edebiyatı ve Kültürü üzerine araştırmalar yapıyorum. Bu konuda yayınlanmış birkaç tane kitabım da var. Halen çalışmalarına devam ediyorum. Teşekkür ederim.

Deniz Ülke Arıboğan: Türk halkının bu çalıştaydaki tek dış temsilcisi olarak konuşabilir miyim? Farklı düşüncelerdeki insanların düzenli olarak bir araya gelerek, öbürlerini insan olarak tanıdıkları, birbirleriyle konuştukları, diyalog kurmaya başladıkları bu tür çalışmalar sonrasında çok farklı sonuçlar almaya başlıyorsunuz. Yani karşı tarafa dair kanaatleriniz tamamen değişebiliyor. Ve bu tür çatışma çözümlerinde en temel taban psikolojik zemin haline geliyor. Yani bir çatışmada en az iki taraf olduğunu asla unutmadan hareket etmeniz gerekiyor. Ve mümkünse sürekli olarak rehabilitasyon yaparak, yaralara pansuman yaparak gitmeniz gerekiyor. Bir tarafı iyileştirirken, bir başka tarafı hasta etmek, aslında olayı çok daha ciddi yanlışlıklara da sevk edebilecek bir süreç.

Onun için çok dikkatli adım atılması gerekiyor. Yani bugüne kadar olanlar, tarihte, geçmişte olanlar gelecekte birtakım yaralar açmamalı. O açıdan da çok dikkatli götürülmesi gereken bir süreç. Ve politik psikolojinin ve onun deneyimlerinin çok önemli olduğunu düşünüyorum, bu aşamada. Vamık Volkan'ın bizlerle beraber olması çok büyük bir avantaj. Ben bu çalıştayların devam etmesi halinde bir süre sonra, benim yeni tanıdığım birçok insan oldu burada. Çok daha pozitif, çok daha uyumlu tartışmalar geçeceğinden emin olduğumu söyleyebilirim. Hakikaten reçete niteliğinde çözümler de çıkabilecektir. İnsan kendi yaralarına pansuman yaparken, o toplumsal yaraların da pansumanla temizlendiğini görecektir. Önemli olan, bir arada bir diyalog zeminine sahip olmak. Bu çok önemli bir şey. Devamını diliyorum. Diğer kötü adam arkadaşşıma sözü uzatıyorum. Tek kötü tarafı vardır: Fenerbahçeli olmak. Artık onu nasıl tedavi ederiz, onu bilemiyorum.

Abdi Açıl: Sayın Bakanıma sormak istediğim şudur: Demokratik açılım süreci devam edecek mi? Dağdan inme sürecine tekrardan başlanabilecek mi? Bu demokratik açılım sürecinde anlayamadığımız birçok şeyler vardır. Bunun daha da açıklanması mümkün müdür?

Vamık Volkan: Daha sonra cevap verecek. Birkaç kişi daha konuşacak, ondan sonra Medaim Bey.

Medaim Yanık: Medaim Yanık, Psikiyatri uzmanıyım. Şimdi bu türden programların şöyle bir özelliğinin olması gerekiyor. Oturumların birkaç gün üst üste olması, bunun belli aralıklarla, üç ay aralıklarla da tekrar etmesi gerekiyor. Çünkü ilk oturumlarda kişiler, söylem şeklinde, fikir aktarmak şeklinde konuşuyor. Bugün de hâkim olan şey, büyük oranda böyle bir şey oldu. Ama kişiler iki üç gün beraber yaşayarak, bazı şeyleri paylaşmaya çalıştığında daha insani yönde ve diğer alanlardan etkileşimler ortaya çıkıyor. Benim aslında temel merak ettiğim şey bunun mekanizmaları sağlanabilecek mi, yoksa sadece bir büyük panel ortamında mı kalacak? Bunun mekanizmaları ve yolu nasıl sağlanabilir? Esas o zaman faydalı olacak, diye düşünüyorum.

Cengiz Çandar: Sayın Bakan'a, bilgi kabilinden bir şey söyleyeyim. Buradaki topluluğun çok büyük bir bölümü açısından ikinci baskı olacak aslında ama anlamlı olduğu kanısındayım. Az önce son oturumda söylemişim. Çalıştayın çok simgesel bir tarafı var. Toplantıda benim oturmuş hizamın tam karşısında Seydi Fırat oturuyordu. Hemen arkasında, şimdi yanımda oturan Cevat Öneş Bey oturuyordu. Onun yanında da Hatip Dicle oturuyordu. Simgesel önemi şuydu; 1997 yılında Milli İstihbarat Teşkilatı'nın 60. kuruluş yıldönümü nedeniyle "21.

yüzyılda tehdit algılamaları” isimli seri paneller düzenlenmişti. O çerçevede Kürt meselesi ve PKK olgusu görüşülüyordu. O toplantılara müsteşar yardımcısı sıfatıyla Cevat Bey riyaset ediyordu. Bundan on iki yıl önce o toplantıların varacağı mantıklı yer, o sırada dağda olan Seydi Fırat’ı mümkünse mezara göndermek, yok olmuysa, yakalayıp o sırada hapiste olan Hatip Dicle’nin yanına göndermekti. Şimdi böyle bir toplantıda yan yana ve arka arkaya oturuyor olmaları aslında şu anda Türkiye’nin nerede bulunduğu, neyi, kimlerle, nasıl konuştuğuna işaret eden ilginç ve çarpıcı bir örnek gibi geldi bana. Ve bugün toplantıda konuşulan her şeyin bir söylenmemiş özeti gibiydi, o fotoğraf karesi.

Polis Akademisinde düzenlenen Kürt meselesi çalıştayında Sayın Bakan’ın dışında Deniz Ülke Arıboğan Hanımefendi, bendeniz, bir de Ruşen Çakır vardı. Çok merak edildi tabii ne konuşuldu diye. Bundan işte yaklaşık bir ay önce Bağdat’ta Başbakan’ın ziyareti sırasında bulunan Mustafa Karaalioglu da vardı o toplantıda. O da kötü adamlardan biriydi. Bağdat’ta heyecanla yanıma gelip, dedi ki: “Haber geldi” dedi. “Şu anda Türkiye’den arıyorlar, telefonla. Bizim çalıştay hakkında savcı soruşturma başlatıyormuş.” dedi. Takma kafana böyle şeyleri işine bak. Bak, Başbakan ziyareti var, burada. “Yahu” dedi. “Zabıtları istemiş savcı.” Toplantının zabıtlarını istemiş. “Niye endişeleniyorsun, peki?” dedim. “Niye?” dedi. “Toplantıda tek bir kişi zabıt tuttu ve hiç söz almayan tek bir kişi vardı. O da İçişleri Bakan’ıydı, dedim. Zabıt tutan başka kimse yok, İçişleri Bakan’ından gayrı. İkincisi, biz gizli bir toplantı da yapmadık. Toplantının yeri, Polis Akademisi. Bakanın daveti ya da Bakanın bulunacağı toplantıya davet üzerine gittik. Aramızda örgütlenerek gitmedik oraya. Bu Bakan dediğimizde, Bayındırlık Bakanı değil, İçişleri Bakanı yani güvenlikten sorumlu olan Bakan. Savcı niçin soruşturma açıyor? Türkiye’nin güvenliğine bir tehlike oluşturduğu için ve zabıtları istiyor. Türkiye’nin güvenliğinden sorumlu olan İçişleri Bakanı zabıt tutuyor ve toplantının en önemli şahsiyeti o. Yani o yüzden endişe verici bir durumun olmaması gerekiyor ya da bakanın endişelenmesi gerekiyor, yani bizim değil dedim. Bize gelirlerse; gidin, Bakana söyleyin, biz bir şey yapmadık vallahi. Zaten yazıp, çizen de o.

Deniz Ülke Arıboğan: Bu çalıştay da soruşturmaya tabi olabilir. Sayın Bakan katıldığı zaman soruşturma açılıyor, biliyorsunuz.

Cengiz Çandar: Yani o bakımdan Türkiye bu kadar sıkıntılı konuların, acıların konuşulduğu, bunları nasıl aşılacağı tartışıldığı fakat aynı zamanda da mizah zeminine bir sürü malzeme sağlayan son derecede ilginç bir ülke. Kötü adamlardan biri olarak, o kötü anıyı toplantıya ilişkin, böyle komik sonucunu bilginize getireyim. Kötü adamların zaptını tutan Sayın Bakan burada olduğuna göre toplantıyla ilgili ayrıntıları belki sizinle paylaşırım. Teşekkür ediyorum.

Hatip Dicle: Sayın Bakan, öncelikle hoş geldiniz, diyorum. Bugün Ekopolitik’in bu çalışması sayesinde, aslında yıllarca farklı kompartımanlarda ama sadece birbirini dinleyen, farklı kompartımanların ne düşündüğünü bilmeyen ya da tam bilmeyen insanlar olarak bir araya geldik. Ve yararlı bir çalışma yaptığımızı düşünüyorum. Süre açısından belki eleştirmek haklıydı. Yani belki bunun günlerce sürmesi gerekiyordu. Öbür taraftan, farklı kesimlerden insanlarımız da aramızda olmalıydı. Herhalde kendileri imtina etmişler. Türkiye’nin bütün, farklı siyasi yelpazelerini bir araya getiren bir yapıda olmalıydı. Bazı eksiklikleri müşahade ettik. Ama diyelim ki bundan sonraki toplantılarda bunlar da aşılar. Fakat en azından katılan Kürtler açısından söyleyeyim, herhalde iki noktada hayal kırıklığına uğradıkları iki nokta vardı. Ona özellikle dikkat çekeyim.

Birincisi, fikir olarak tabii, düşüncelerine saygılıydık o arkadaşların ama şunu dillendirdiler: İşte, Türkiye Cumhuriyeti, aslında Türklerin bir devletidir. Çok büyük emekler, kanlar

dökülerek bu ülke kurulmuştur. Kürtlerin bu ülkede herhangi bir hak isteme talepleri yoktur. Eğer güçleri varsa, direkt savaşlar demediler belki ama, o manaya gelen sözler sarf eden arkadaşlarımız oldu. Dediğim gibi düşüncelerine saygılıyız. Ama bu sürecin önünde en azından eleştirip, düzeltmemiz gereken bir düşünce yapısı olarak durduğunu tespit ettik.

İkincisi de bir Sayın Parti Genel Başkanı, demokratik açılım konuşulurken mecliste aynen şunu dedi: Bu meselede, şark meselesinde aslında Türkleri Anadolu'dan çıkarma projesi var. Bugünkü hükümet aslında bu projeyi hayata geçirmeye çalışıyor. Sayın Bakanım bilirler, benim kimi kastettiğimi. Şimdi, bunun bir örneğini de bugün burada gördük. Bir arkadaşımız şunu söyledi: "Maalesef" dedi. "Biz savaşı kaybetmiş durumdayız, Türkler olarak. Bu muharebeyi kaybettik. Ama savaşı henüz tam kaybetmedik. Daha Türklerin söyleyecek sözleri var." Şimdi, bu tabii yadırgadığımız bir yaklaşımdı. Saygı duyarız bu düşünceye ama yadırgadığımız bir yaklaşım. Çünkü hepimiz şu bilinçteyiz. Bu vatan, hepimizin vatanı. Kazanırsak, birlikte kazanacağız. Çözersek, birlikte kazanacağız. Çatışma süreci devam ederse, birlikte kaybedeceğiz. Üstelik bu sözü söyleyen, dile getiren arkadaşların akademisyen olması ayrıca bizleri çok üzdü. Ama bu Türkiye'nin gerçekliği. Bunları aşacağız. Bunları aşacağız. Ben inanıyorum. Aşacağız. Bu konuda sanıyorum, hükümete de çok görevler düşüyor, sivil toplum örgütlerine çok görevler düşüyor. Mesela sivil toplum örgütleri böyle aykırı düşünceleri bir araya getirerek tartıştırsa, en azından Gültan arkadaşımızın bahsettiği şekilde sanıyorum ki bu sorunları daha kolay aşabileceğiz. Teşekkür ediyorum.

Şerafettin Elçi: Sayın Bakan, hoş geldiniz, bu toplantıya teşrif etmenizi, konuya verdiğiniz önemin bir işareti olarak değerlendiriyorum. Bu, bizim de umutlarımızı artırıyor. Çok zorlu ve çetin bir yola çıktınız. Yolunuzun önünde bir sürü engeller, hatta mayınlar olabilir. Canınızı çok sıkın, hatta umutlarınızı kıran engellerle karşılaşabilirsiniz. Ama bilinmeli ki en onurlu şeref, zorlu işlerde kazanılan başarıdır. Zor işleri başarmanın şerefi çok daha büyük olur. Umarım karşılaşacağınız güçlükler sizin umudunuzu kırmaz. Sizi umutvar edebilecek çok önemli unsurlar var. Bugün değişik görüşlerden, değişik partilerden gelen bir sürü Kürt arkadaş vardı. Bunların hepsinin konuşmasından şu anlaşıldı. Hiçbirisinin devletin varlığıyla bir problemi yok. Ancak Kürtlerin, devletin kurulu düzeniyle problemi var. Çünkü var olan kurulu düzen, gerçekten Türkiye'nin sosyal yapısına uymayan, belki kendi döneminde çünkü kuruluş dönemi, dünyada tekilci anlayışların egemen olduğu bir dönemdi. O günün dünyadaki konjonktürüne uygun bir yapılanma olabilir. Ama aradan geçen zaman içinde, dünyada öyle değişimler oldu ki artık o günün kurulu düzeninin, bugünkü Türkiye vatandaşlarını tatmin etmesi, memnun etmesi ve o anlayışla devletin huzur içinde yönetilmesi mümkün değil.

Türkiye kurulurken bir devleti hep örnek aldı; Fransız Devleti. Çünkü Fransa, milli devletin, üniter devletin sembolü, kurucusu adeta kiblesiydi. 1925'te yani Türkiye'nin kuruluş aşamalarına denk gelen dönemde, Fransa Milli Eğitim Bakanı'nın söylediği söz şuydu: Fransa'nın birliği için, Brötanca'yı yok etmemiz lazım. Ama aynı Fransa zaman içinde, dünyadaki değişime öylesine ayak uydurdu ki, 80'li yıllardan sonra François Mitterand aynen şöyle dedi: Fransa'nın birliği için, Brötanca'yı yaşatmamız lazım. Fransa büyük aşama gösterdi. Ne yazık ki Türkiye halen 1925'li yıllarda kaldı. Onun için Türkiye'nin gerçekten bu çağımızdaki çoğulcu, katılımcı, özgürlükçü, demokratik anlayışa ayak uydurması, Türkiye'nin bekası açısından da son derece gerekli.

Umarım sizler, sorumlu mevkiinde olan insanlar bunu bizden daha iyi görüyorsunuz. Bu inançtayım. Çünkü daha işin başında karşılaştığımız güçlükleri görüyoruz. Size yapılan saldırıları görüyoruz. Ama sabırla, metanetle bütün bu güçlükleri katlanıyorsunuz. Şimdi, Kürtlerin devletle probleminin olmaması çok önemli. Çünkü devlet açısından en önemli

tehlike, devletin bölünme tehlikesidir. Bu anlayış Kürtler de hâkim olmadığına göre demek ki devletin bölünme tehlikesi ciddi bir şey değil. Ancak, bu haksız olan düzeni, anlayışı sürdürmek için bazı insanların gereksiz yere kullandığı bir gerekçe. Bunu çok fazla ciddiye almamak lazım. Kürtler, elbette farklılıkları var, tarihten gelen özellikleri var. Ama dün olduğu gibi bugün de Türklerle beraber aynı devletin vatandaşlığını, onurlu vatandaşlar olarak taşımak istediklerine göre bu önemli bir fırsattır. Bu fırsatı iyi değerlendirmek lazım. Kürtler de herkes gibi ister, kendi varlığını. Onun kimliğini var eden değerler var; çünkü hiçbir kimlik durup dururken var olmaz. Ancak binlerce yıllık bir süreç içinde ulusal kimlikler var olur. Ve bunu oluşturan değerler var.

Kürtlerin istediği şey, kendi kimliklerinin korunması, buna saygı duyulması hatta bazı endişeler nedeniyle bunun bir anayasal güvenceye kavuşması. Bunun dışında bir etnik grubu var eden en temel unsur, dil unsurudur. Çünkü dildir, onu var eden. Kendi dilini rahatça kullanmak, bunu geliştirmek, bunu yaşamının her alanında kullanmak istemeleri gayet doğal ve bundan gocunulmaması gereken temel bir haktır. Bunlar dikkate alınır, bunlar karşılanırsa umarım Türkiye'nin önünde var olan son derece parlak ve umutvar bir ufku Türkiye yakalar. Bu şans var. Türkiye'nin önünde önemli bir şans var. Türkiye'nin bunu değerlendireceğini umarım. Bu iş kolay değil. Çok zaman ve sabır ister, cesaret ister, kararlılık ister. Bunun da sizlerde olabileceğini varsayıyorum. Çünkü mesele, sorunları erteleme değil. Sorunların üzerine gidip, sorunu çözme. Sorunları erteleyebilirsiniz. Ama ertelediğiniz sorunlar yarın, daha büyüyük karşınıza çıkar. Fazla zaman geçirmeden, zamanı ertelemeyen bir an önce bu sorunun üzerinde kararlılıkla durulması gerektiği inancındayım. Allah yardımcımız olsun. Hepimize düşen görev, iyi niyetle hareket ettiğiniz sürece ki öyle hareket ediyorsunuz, sizlere yardımcı olmaktır. Sizlere başarılar dilerim. Yolunuz açık olsun.

Seydi Fırat: Sayın Bakanım, saygılarımı sunuyorum. Ben Seydi Fırat. Huzurunuzda bir beklentimi dile getirmek istiyorum. Az önce Sayın Cengiz Çandar mini bir buluşmadan bahsetti. Ben bu buluşmanın mini düzeyden çıkmasını, genel bir buluşmaya dönüşmesi konusunda beklentimi ve temennimi dile getirmek istiyorum. Saygılarımı sunuyorum.

Üstün Dökmen: Tamam, sağ olun. Efendim afiyet olsun. Sayın Bakanım, dostlarım. Şimdi buraya çıktım. Bir mesaj vermeye çalışacağım ama bu mesaj da sizin yarınınız olacak. Yani sırf söze dayanan bir şey değil. Bir arkadaş rica ediyorum, şöyle babayığit birisi, ana yiğit birisi de olabilir, en yakında. Sizi yorayım. Korkmayın bir şey yok yani bir şey yapmayacağım. Geliniz, yani bir hanım arkadaş da olabilir. Evet, geliniz. Şimdi efendim affınıza sığınarak, belki hani alışık olmayabilirsiniz konferanslarda biz böyle yapıyoruz. Tarık kardeşim ondan belki de çağırdı, beni. Şimdi ben bir şey göstereceğim. Az sonra, zahmet olmazsa ayağa kaldırıp bir şeyler yapacaksınız, bilhassa ikişer kişi karşı karşıya geleceksiniz. Şöyle yapalım. İki santimetre mesafe açalım. Ellerinizle. Böyle duracaksınız. Ben sayacağım. Beş, dört, üç, iki, bir, sıfır diyeceğim. İstedığınız kişiden başlayabilirsiniz. Ben Uygur Bey'in ellerinin arkasını Uygur Bey'in omuzlarına değıdirmeye çalışacağım. Uygur Bey de ellerimi benim omuzlarıma değıdirmeye çalışacak. Bu kadar basit bir işlem rica ediyorum. Lise son sınıfta olanlarla bu egzersizi yapamıyoruz, Türkiye'de. Çünkü hepsi doktordan raporludur. Ama burada lise son sınıf yok, çok şükür. Bu egzersizi yapabiliriz. Bir zahmet kalkarsanız, sevineceğim. Yani burada videoya filan alınmıyor. Endişe etmeyin. Karizmanıza bir şey olmaz. Onu da söyleyeyim. Bir zahmet kalkabilir misiniz? Ancak öyle mesajı verebilirim ezberemem. Bir zahmet, korkmayın, bir şey olmaz. Ayağa kalkın. İkişer kişi karşılıklı durun. Ama benden komut bekleyeceksiniz. Ben söylemeden başlamıyoruz. Bekliyorsunuz. Şimdi biz Uygur Bey'le hakem olduk. Hemen başlamayın, bekliyorsunuz. Efendim, sol tarafta sayet zahmet edip, lütfedip kalkarsa yani beli ağrıyanlar, yaşlılar hariç. Gençler kalksın.

Yaşlılar kalkmayabilir. Sayın Bakan da kalktı. Şimdi karşılık olarak elleri kaldırır mısınız, efendim? Ben sayıyorum. Rahat, hazır ol, hazır. Beş, dört, üç, iki, bir, sıfır, başla! Efendim, tamam yeter. Çok sağ olun. Sağ olun. Zahmet buyurdunuz. Müthiş bir itişme ortaya çıktı. Birde bazı çiftler eller, omuzlardan uzak olsun diye, omuza temas etmesin diye şöyle yaptı. İtişme oldu, evet. Şimdi bakınız. Görünen çoğunluk itişti. Büyük bir çoğunluk itişti. Kalkmayanlar var. Onların itiştiğini görmedim. Çoğunluk itişti. Tekrarlayayım. Ben Uygur Bey'in ellerinin arkasını onun omuzlarına değdireceğim. O da benim ellerimin arkasını benim omuzlarıma... İstenen işte. Yönerge oldu mu, olmadı mı? Oldu mu, olmadı mı? Oldu. Peki, itişmenin âlemi var mıydı? Yönergeyi duydunuz. Yönergeye birinci bakış tarzı, itişmektir. Kavga her zaman bir seçenektir. Savaş her zaman seçeneklerden birisidir. Yönergeye birinci bakış tarzı, itişmek.

Bu yönergeye bir ikinci bakış tarzı var. Daha mükemmelini acaba nasıl yaparız? Bakın, ikinci çözüm birinciden daha iyi. Diyelim ki birincisi canını acıtıyor. Fakat ikinci kusursuz değil, bazı eksikleri var. Önce Uygur Bey'in bana, niye bana, niye sana... Bu yönerge üçüncü bakış tarzı. Bakar mısınız? Baktı. Buradan kısaca size bir mesaj: Gereksiz itişmeyin. İşbirliği yapın. Bakın, hiç itişmeyin demiyorum. Nefsi müdafaa yapılabilir. Hiç itişmeyin demiyorum. Gereksiz yere itişmeyin. İşbirliği yapın. Kurtuluş savaşını yapmalı mıydık, o hadde gelen düşmanla? Orada itişeceksin. Hayatın tehlikeye girmediği, savaş bir cinayettir. Ama tehlikedeysen nefsi müdafaa yaparsın. Gerektiği zaman itişilir. Ne zaman gerekiyor, ne zaman gerekmiyor? Onu da zekamız ve ahlak düzeyimiz belirleyecektir. Birde son bir şey ekleyeyim. Yani son öneri, hocam, Vamık Hocam şöyle aklıma geldi, yarı şaka yarı ciddi. Bir Karadeniz türküsü var. Onu yasaklamak gerekiyor. Bakın, türkü şöyle: Açıldım, açıldım açılmadım. Yani bu biraz moral bozuyor. Arz ettim.

Beşir Atalay: Sizlerin de burada konuştuğu gibi daha çok anlamayı ve analizi öne alarak, yürütmeye çalışıyoruz doğrusu. Yani baştan beri geniş bir diyalog oluşturmaya gayret ediyoruz. Görüşüğümüz sivil toplum kuruluşları, siyasi partilerin ötesinde gerçekten çok fazla kişiyle, kuruluşla Türkiye'nin her bölgesinde görüşmeler de yaptık, onlardan görüşler dinledik. Dinledikçe ve bu konuyu yürüttükçe kendimiz de birçok boyutu öğrenmiş de olduk. Mümkün olabildiğince ortak akli önemseyen, nerede ne yazıldığını, ne söylendiğini iyi takip eden bir arkadaş grubumuz var, bir ekibimiz var. Söylenen hiçbir şey boşa gitmiyor. Duyduğumuz hiçbir söz boşa, ortada kalmıyor. Hepsini değerlendirmeye çalışıyoruz. Zaten çalışmaya başladığım ilk günlerde Vamık Hocamızı Kıbrıs'tan davet etmişim. Kendisiyle uzunca Bakanlıkta bir görüşme yapmıştık. Tabii toplumun bunu mesele edinmesi, sivil toplumun kendi gündemine alması, mümkün olabilse de tamamını toplumun yürütmesi çok iyi olur. Ben hep öyle derim. Yani neticede, siyaset icra yeridir. Mutlaka siyaset veya yönetim bu işin içine girecektir. Ama bunların daha sağlıklı yürümesi yine toplum zemininde daha mümkün oluyor, daha kolay oluyor. İnsani boyutlar o zaman daha ön plana çıkıyor. Siyaset alanını biliyorsunuz, işte geçen iki gün oturumları izleme imkanı olduysa veya en azından haberdar olduysanız. Siyaset alanı biraz inatlaşmalarla, biraz oy hesaplarıyla en ciddi konuları bile bazen zor duruma sokabiliyor. Bugün Bakanlar Kurulu da vardı. Oradan erken ayrılarak hem teşekkür etmek hem de sizlerle beraber olmak istedim. Toplantının sonuçları da herhalde yarın açıklanacak. Ondan sonra biz de buradan gerekli bilgileri alacağız. "Burada çok şey konuşuldu. Dağınık konuşuldu ama ortaya çıkan teklifleri filan biz derledik. Onlar bilmiyorlar. Farkında değiller. Yarın onlara açıklayacağız" diyor. Herhalde onlardan biz faydalanmış olacağız. Yani iyi niyetle, samimiyetle ve kararlılıkla bu süreci yürütüyoruz. Ben burada bulunan herkese onu özellikle söylemek istiyorum. Tabii biz hükümetiz. İşin inisiyatifini biz yürütüyoruz. Ama mümkün olabilen her katkıyı, her birlikteliği sağlamaya çalıştık ve çalışıyoruz. Sevindirici olan, Türkiye'de sivil toplum kuruluşları içinde konuya

destek vermeyen yok. Çünkü hepsiyle çok sağlıklı görüşmeler yaptık. Ve bu, iki parti dışındaki siyasi partilerde de öyle aslında. Paylaştığınız zaman, çok daha tabii rahat oluyor. Ben hep söylüyorum. Bir söz var: Anlamak sevmektir, diye. Yani anlamadan olmuyor. Mutlaka daha iyi anlamak, iyi analiz etmek ve anlamak gerekir. O zaman diyalog da kolaylaşıyor, sorunu çözmek de. Anlamadan hiçbir sorunu çözmek mümkün değil. Anlamadan, iyi analiz etmeden toplumsal sorunlara yaklaşmak bile mümkün değil. Çok yanlış sonuçlara gidebilir. İnanın, o bilinç içindeyiz. Ve biz bunun çok başarılı ve verimli şekilde yürüdüğü kanaatindeyiz. Onun için ben ilk toplantılara katılan kötü adamlar nasıl değerlendiriyor, bu tür gelişmeleri diye ifade ettim. Yani ben kendim, bakabildiğim kadarıyla, tabii bu uzun bir yol, zor bir yol. Ve kendine göre sorunları olan, bazı safhalarında istemediğiniz bazı sahneler, beklemediğiniz bazı gelişmeler de olabilir.

Siyasi partilerin bütün toplumu değerlendirmeleri de önemli. Ama genel manada baktığımızda çok büyük bir hoşgörü var. Yani toplumumuzda bir hoşgörü dileği, şefkat dileği biraz daha böyle diyalog iklimi gelişiyor gibi. Yani benim kendi görüşüm, eğer muhalefet partilerimiz veya birileri bunu ajite etmeseler neticede insanız hepimiz, yanlış da yapılabilir sürecin içinde bazı istenmeyen, sevimsiz şeyler de olabilir. Onları ön plana çıkarıp, kullanamasalar, işin özü yürürse, toplumumuz buna daha anlayışla bakacak. Ben iki gün önce Adana'daydım. Bu konularda biraz daha sorunlu olan illerdedir biliyorsunuz. Ne kadar büyük bir toplumsal anlayışı gördüm, görüyorum. Veyahut bir süre önce Diyarbakır, Mardin, Nusaybin, Şırnak oralarda böyle vatandaşın içinde, sokaklarda, kahvelerde yürüdük, pek fazla güvenlik şeridi olmadan. Yani insanlara şöyle bakıyorum. İnsanlar gerçekten bu kardeşliğe, bu rahat yaşamaya, birlikte olmaya çok yatkınlar. Ama belki şunu söyleyebilirim son olarak. Hep onu ifade ediyorum.

Ağustos ayı başında başlayan bu süreç henüz çok kısa. Hani birileri diyor ki işte bu kadar uzun süre geçti, hiçbir şey açıklanmadı falan. Bunlar bu tip sorunlarda çok kısa sürelerdir. Yani uluslararası gelişmeler, biraz şöyle medeniyet tarihine filan baktığımızda üç, dört ay gerçekten kısa süredir, bu tür zor konular için. Rahat rahat konuşuluyor. Yani kendi toplumumuz bir özgüven içinde kendi sorunlarını konuşuyor. Bu kadar rahat olmasa da parlamentoya kadar götürüp, orada konuşuyoruz.

Burada Sayın Büyükelçimiz, Cengiz Beyler var. Türkiye'nin gelişme seviyesini, şu anda aldığı mesafeleri bilen insanlar var. Biz de işin içindeyiz. İnanın, Türkiye çok büyüdü. Uluslararası imajı çok güçlendi. Yani bizim şu anda kendimize olan özgüvenimiz, bunlarla irtibatlı. Yani yurtdışında olunca o özgüvenimizin olması gerektiğini daha iyi fark ediyoruz. Kendimizi önemseyelim. Türkiye'yi küçümsemeyelim. Bazıları diyor ki, dışarıdan gelme proje filan. Yani insanımıza hakaret ediyorlar. Birbirimize hakaret ediyoruz. Kendimize gerçekten iftira ediyoruz. Yani Türkiye'nin bunları düşünen yetmişmiş diplomatları, yazarları, düşünürleri, devlet adamları yok mu?

Benim her gittiğim sivil toplum kuruluşunda cilt cilt bana bu konularda çalışma ürettiler. Bütün sivil toplum kuruluşlarımız da böyle. Dışarıda bir sivil toplum kuruluşu bir şey yazmış da bizden oradan almışız filan böyle komik şeyler. Ama uluslararası alanda hep şunu gördük, görüyoruz. Türkiye'nin ayağında iki önemli pranga var. Biri Ermeni diasporasının çalışmaları, Türkiye'yi daima yormuştur. Her yere gittiğimizde karşımıza çıkar. Bazı ülkeler sizinle pazarlık eder, sen öyle yaparsan, ben de parlamentomdan şu kararı çıkarırım diye. Ve bir de bu konu.

Biz hükümet olarak bu ikisini çözmek istiyoruz. Şimdi Ermeni sorunuyla ilgili olarak komşuların hepsiyle rahatlattık, ilişkileri. Bakın orada iki şey olacak. İşte Ermeni diasporasının Türkiye'yi yıpratın çalışmalarından kurtulacağız. İkincisi de bir komisyon kuralım, dedik. Yıllar önce çağrıda bulunduk. Şimdi orada komisyon olacak, artık kimi istiyorlarsa belki uluslararası, belki BM'nin şemsiyesi altında olur. Bunlar araştırılsın. Bulunsun. Ve biz, bu işleri bitirelim. Türkiye rahatlasın. Yani bunlar hepsi inşallah Türkiye'nin daha da büyümesine hizmet edecek.

Buradan da Başbakanımıza çok teşekkür ediyorum. Bu, Başbakanımızın samimiyetidir, dirayetidir, kararlılığıdır. Ve o şemsiyede, Cumhurbaşkanımızın, Başbakanımızın işte hepimizin samimi yürüttüğü çalışmamızdır. Bunda kararlıyız. Meclis görüşmesinden sonra hepimiz Türkiye'ye dağıldık. Biz Cumartesi, Pazar 81 ilimizdeydik. Ben de Adana'daydım. Her arkadaşımız bir ilde, yani seksen bir ilde Cumartesi ve Pazar toplantılar yaptık. Ben Adana'daydım. İki toplantım vardı; ilkinde parti teşkilatlarımızdan, belde, ilçe, köy temsilciliklerimize kadar yaklaşık 1500 kişiye, bütün yönetim kadrolarımıza, bütün meclis üyelerimize bunu anlattım. Onlar gidip, vatandaşlarımızla paylaşacaklar. Yani onlarla dediğimiz bu kardeşlik atmosferini dalga dalga yayalım. İkincisinde; Adana'nın bütün sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinin, kamu yöneticilerinin davet edildiği bir toplantı oldu. Gazetecilere de ayrıca anlattık.

Türkiye genelinde bu çalışmaları yürütüyoruz. Yürüteceğiz. Sizlere de tabii çok teşekkür ederiz. Bu toplantılarda söylenen her söz, yapılan her çalışma bizim bu çalışmamıza destektir. Biz onları çok değerli görüyoruz. Bu manada bize olabilecek, ulaştırılabilecek her söz, her teklif, her rapor, her tenkit değerlidir. Onu da ifade edeyim. Hepinize çok teşekkür ediyorum. Bu vesileyle tekrar saygıyla, sevgiyle selamlıyorum. Sağ olun.

Vamık Volkan: Teşekkür ederiz.

Tarık Çelenk: Sayın Bakanım, buna benzer bir STK projesi sürekli biçimde düşünülebilir mi?

Beşir Atalay: Konuşulabilir.

Tarık Çelenk: Yani mesela bu grupları ikişer üçer aylık süreyle İstanbul'da, Diyarbakır'da, Erzurum'da Sayın Vamık Hocamın ve Medaim Bey'in de destekleri ile bir araya getirmek şeklinde.

Beşir Atalay: Olabilir. Niye olmasın?

